

Александар Милосављевић

ШТА ЈЕ СТАРИЈЕ: ДРАМА ИЛИ ПОЗОРИШТЕ?

О 63. Стеријином позорју

Ако је једна од (показаће се многих) преломних тачака у повести Стеријиног позорја била одређена лањском одлуком фестивалског жирија да не додели награде, или тачније, да додели награде свим учесницима и комплетној стеријанској публици, а са образложењем да ниједна од изведених представа 62. Позорја не задовољава критеријуме негдашњих издања овог фестивала, онда смо оправдано и с много ваљаних разлога нестрпљиво очекивали овогодишњу Стеријаду. Понајпре зато да бисмо проверили какав наук ће бити извучен на основу – слободно је констатовати – необичне одлуке прошлогодишњег жирија. Овome, међутим, ваља додати још неке важне чињенице, а пре свега ону везану за још једну у низу, промену концепције Фестивала који је од пре две године наново утемељен на избору домаћег, првенствено савременог, драмског текста. На тај су начин у фокус враћене продукције настале по домаћим драмским делима, дакле елиминсане су представе у чијем предлошку се налазе драме иностраних класика и савремених аутора. Но, ево, управо ове године ће се показати и да је ова промена правила отворила занимљиво, премда на изванредан начин очекивано, питање: да ли је, наиме, Стеријино позорје фестивал позоришних представа или драмског текста.

Ма колико се чинило да је ово питање бесмислено, с обзиром на то да се на театарском фестивалу увек такмиче

позоришта изводећи *ипредстави*, овогодишњи селектор Бошко Милин, театролог, професор драматургије на беографском Факултету драмских уметности и позоришни критичар, на известан начин је радикализовао ову тему позивајући на 63. Позорје и представе које, премда у основи имају добре а каткад и одличне драме, не задовољавају критеријуме ваљаних инсценација. Другим речима, проблематичне су као сценско уметничко дело. Нема сумње да је на овај начин Милин отворио простор домаћим писцима, поглавито онима млађе и најмлађе генерације, али је, прогледавши кроз прсте редитељима, глумцима, сценографима, костимографима, продуцентима и другим театарским ствараоцима, наново подгрејао давнашњу дискусију на тему шта је старије: драма или позориште; односно шта је важније: драмски текст или резултат његове инсценације.

У случају овогодишњег Стеријиног позорја су на први поглед, пре свега, профитирали (млађи) писци, но да ли је баш тако. Да ли су, наиме, њима на 63. издању нашег најважнијег фестивала уистину широм отворена врата домаћих театара, или им је, можебити, ипак начињена медвеђа услуга тиме што су под рефлекторе најшире (позоришне) јавности доспели посредством не баш најрепрезентативнијих сценских извођења. Отуда се може отварити питање када ће се њиховим следећим делима поново пружити прилика да се нађу на Позорју, али и на репертоарима домаћих театара; тим пре што на оцену Милиновог избора најнепосредније реферишу и одлуке актуелног жирија. Наиме жири, Маја Мирковић, костимографкиња, Бранислава Илић, драматуршкиња, Ксенија Крнајски, редитељка, Тања Шљивар, драмска списатељица, и Новак Билбија, глумац, одлучио је да највећи број признања подели између само две представе – *Јами дисџриктиа* и *Царсџива небеској*. Није неважна ни констатација да су ове представе настале кроз специфичне радионичарске поступке, а не на темељу претходно дефинисаног драмског предлошка. С једне стране, то је добро јер указује на спремност чланова жирија да позитивно реагују на већ увелико афирмисани тренд савременог театра (и у свету и код нас) у којем се све чешће не само до коначног текста него и до комплетног текста представе долази кроз пробе, креативним садејством свих актера – редитеља, глумаца, осталих чланова ауторског тима и, најпосле, драмског писца, који је у оваквом процесу много више од пуког драматурга представе. У овом контексту писца, наиме, препознајемо као тек једног од равноправних

аутора литерарног аспекта представе. С друге стране, ниједан од претходно написаних драмских текстова којима је селектор пружио прилику да се такмиче, није награђен.

Будући да је Милин осведочено добар позоришни критичар, те као такав вазда у озбиљно разматрање узима све елементе представе, што ће рећи да је и те како свестан значаја режије, да пажљиво анализира примењене глумачке поступке и прецизно одређује друштвени, па и сваки други контекст у којем настају представе, нема сумње да је актуелни избор начинио свесно прихватајући начела новоуспостављене концепције Стеријиног позорја као фестивала домаћег драмског текста. Отуда је, дакле, пажњу у својој селекцији намерно усмерио ка писцима, позиционирајући уметничке домете инсценација у други план. Уосталом, он то у свом селекторском образложењу на изванредан начин и дефинише као један од првенствених критеријума којима се ове године руководио. Бошко Милин, наиме, афирмативно говори о „младим позоришницима професионално посвећеним писању драмских текстова“, дакле помиње оне који су имали довољно смелости да своју професионалну судбину вежу за писање за театар, и то у овим и оваквим временима, свакако нимало склоним озбиљном уметничком позоришту. У том контексту Милинов избор је могуће разматрати не само у светлу онога о чему је жири Позорја ове године имао прилику да одлучује, него га разумети и као смело, премда истинито радикално, указивање на актере нашег театарског живота којима је, на основу актуелне прокламоване концепције, управо и посвећено Стеријино позорје – на младе списатеље.

А они су се, судећи барем према понуди 63. Стеријиног позорја, бавили најразноврснијим темама. Било је ту интимистички писаних породичних прича о проблемима сазревања младих људи (*Кейлер 452-Б* Тијане Грумић), драмских комада који сведоче о одбачености мањинских друштвених група (омнибус *...и остали* Маше Радић, Мине Ђирић, Неде Гојковић и Галине Максимовић), али и о животарењу на маргинама друштва (*Хајка на вука* Огњена Обрадовића); место у селекцији је нашла и прича о несрећној судбини Владислава Петковића Дуса (*Ушћољена душа* Александра Југовића), као и драма о сложеним последицама постратних и других траума у којима смо живели током деведесетих година прошлог века (*Сведобро* Стевана Вранеша), баш као и жестоко написан и још жешће одигран текст који проблематизује кобна преплитања овдашње

Из представе *Јами дисјирикиј*, режија Кокан Младеновић

драматичне историје и политикантских утицаја митова на повесна догађања (*Царство небеско – ейика балканика*); на Позорју је приказана и инсценација драме у којој се преиспитују утицаји друштвене транзиције на животе појединаца, такозваних малих људи (*Швајцарска Петра Михајловића*), али се као слика суште реалности у којој живимо и из које се нећемо избавити представила и футуристичка фикција о несаломивости менталитета народа који настајују балканску ветрометину (*Јами дисјирикиј* Милене Богавац). Милин, разуме се, није заборавио ни наше драмске класике, у овом случају Бранислава Нушића и његову *Ожалошћену породицу*, али у извођењу гостију из Русије, чиме је сачуван интернационални карактер званичне, такмичарске селекције Фестивала.

*

То што је жири издвојио две представе из корпуса представа изведених на 63. Стеријином позорју није велико изненађење. Уосталом, на тематском плану, обе се, свака на свој начин – и *Царство небеско* и *Јами дисјирикиј* – баве сличним феноменом.

Прва, настала као копродукција београдског Народног позоришта и Битеф театра, зарања у озбиљну, уметнички и позоришно атрактивну анализу мита о битци на Косову пољу 1389. године, као једној од повесних тачака које нису само значајне за

Из представе *Царство небеско*, режија Јернеј Лоренци

дефинисање погледа на свет и специфичности овдашњег менталитета, него и као догађај који пресудно одређује наш актуелни политички и друштвени тренутак, претећи да и убудуће одређује судбине нараштаја с ових простора.

Јернеј Лоренци, редитељ представе, заједно са драматургом Матицом Старином (Специјална Стеријина награда за драматургију), али и комплетном глумачком екипом, показује на које све начине функционише овај мит – од најинтимнијих, личних доживљаја и најранијих сећања актера представе на тренутке када су први пут чули за овај бој, до рефлексија које овај историјски догађај има данас у разним интерпретацијама и различитим друштвеним сферама, а на основу којих је формиран актуелни доживљај мита. Наравно, у оба случаја је на делу субјективна интерпретација, но аутори представе у народним епским песмама проналазе константу која чини средишњи пункт, репер на основу којег је могуће проценити у којим правцима је временом вршена дисторзија основне митске матрице.

На тај начин *Царство небеско* открива лица и наличја српске митологије. За разумевање ове представе индикативне су две сцене: завршна првог дела, када Бојан Жировић (иначе лауреат једне од овогодишњих Стеријиних награда за глумачко остварење) говори *Женидбу кнеза Лазара*, и сцену у другом делу, кад Милица, у тумачењу Наташе Нинковић, пита мртвог Лазара да ли је избор царства небеског био уистину добра одлука. Између те две тачке (дилеме) још се ломи и наша данашња судбина. С једне стране су интима и принцип живота, а на другој

обавезујуће разорна неистина мита. Наспрам одлуке која подразумева живот је она што води у херојско ништавило. Представа је добила и Стеријине награде за музику (Кармина Шилец) и сценски покрет (Грегор Луштек).

Јами дистирикти, резултат сарадње београдског Битеф театра, тиватског Центра за културу, сегединског Фестивала Маска и новосадског Тинк Танк студија, дистопијска је футуристичка сценска прича у којој је, с једне стране, сублимисана повест овдашњих међунационалних сукоба, разуме се понајпре на основу ситуације из крвавих ратова вођених током последње деценије прошлог столећа, али је и прецизно дефинисан убојити механизам чије функционисање ће и убудуће, увек изнова генерисати мржњу и све што из ње произилази између представника различитих нација које настајују балканске просторе. Комбинујући различите сценске форме и драмске жанрове, Кокан Младеновић (Стеријина награда за режију) предводио је сјајну екипу уметника кроз лавиринте ове приче, те је на тај начин потврдио постредитељски карактер свог актуелног приступа театру; у конкретном случају то подразумева равноправан ангажман и, што је најважније, подједнак креативни допринос свих учесника пројекта – и композитора Марка Грубића (Стеријина награда), и драмске списатељице – драматургиње Милене Миње Богавац (Стерија награда), и четири глумице – Исидоре Симјановић (Стеријина награда и Стеријина награда из Фонда „Дара Чаленић“ за младу глумицу), Јелене Граовац (Стеријина награда), Нине Нешковић и Вање Ненадић, и костимографкиње Иване Несторовић (Стеријина награда). Разуме се да је *Јами дистирикти* награђен и као најбоља представа Фестивала.

*

Текст омнибус представе ... и остали настао је спајањем једночинки Маше Радић, Мине Ђирић, Неде Гојковић и Галине Максимовић, веома младих драматичарки и недавно дипломираних студената Факултета драмских уметности у Београду. У својим текстовима списатељице су се баве злехудом судбином маргинализованих друштвених група и проблемима разноврсног насиља које се свакодневно догађа свуда око нас а на које смо увелико постали резистентни. У фокусу ће се тако наћи неразумевање које најужа породица исказује према представницима

LGBT популације, проблеми са којима се у школи суочавају ромска деца, суровости којима су изложене жене или старе, немоћне особе...

Стеван Бодрожа, редитељ представе настале у београдској Установи културе „Вук Караџић“, указао је поверење младим ауторкама, смело се ухватио у коштац са овим осетљивим темама, али је у својој одлучности начинио још један важан корак: у пројект је укључио искључиво веома младе глумце и глумице, који су тумачили све ликове без обзира на године драмских ликова. С једне стране, овај репертоарски потез „Вука Караџића“, али и оваква глумачка подела, у нашем актуелном друштвеном тренутку свакако провоцирају дивљење – израз су радикалног става који вели да театар треба отворити и за теме пред којима друштво најчешће или окреће главу или реагује на наглашено негативан начин. С друге стране, младост аутора драмских текстова, баш као и младост актера представе, указали су, међутим, и на друге аспекте овог позоришног пројекта. Открили су, рецимо, да неискуство списатељица резултира употребом мноштва општих места и драматуршких конструкција, многобројним поједностављењима и употребом клишеа, што је увелико отупело могућу (и жељену) оштрицу сваке од прича које су овом приликом доживеле инсценацију. У исти мах, и младост глумачке екипе се одразила на квалитет представе, која је покатак деловала као студентска вежба чији актери улажу претеране и исувише очигледне напоре да би испунили задатке намењене старијим глумцима и много зрелијим особама.

И *Хајка на вука* Отњена Обрадовића у интерпретацији глумачког ансамбла Шабачког позоришта такође је на овогодишњем Стеријиним позорју платила данак младости својих аутора. Радња драме смештена у кафану у глувој сеоској забити којој је и Бог рекао лаку ноћ, чамотиња која прождире само привидно живе људе, проћердани животи старијих јунака, али и сасвим извесно иста судбина која чека оне млађе, немоћне да се отму бесмислу и незнању на које су осуђени, непрестано лутаће свих актера по лавиринту из ког нема излаза, али и њихова повремена решеност да срећу окушају негде другде, што се вазда завршава новим неуспесима, редовне појаве загонетног странца којег можемо да идентификујемо и као фиктивног, реално непостојећег госта мемљиве и оронуте биртије али и (недовољно јасну) метафору – све то је у овом комаду сведено на низ општих места која би, истини за вољу, можда могла да буду

сценски превазиђена, а можда представљају и свесни пишчев изазов који предвиђа обрачун са одговарајућом домаћом литерарном традицијом. Но, ако је тако, *Хајка на вука* је захтевала радикално другачије редитељску читање у односу на оно које је реализовала такође млада редитељка Наташа Радуловић.

Ушойљена душа Александра Југовића је поетска драма о судбоносном путовању Владислава Петсковића Диса, о последњим часовима које је провео на торпедованом пароброду „Италија“, о трагичном доживљају света који је пресудно обојио стихове овог славног песника, одређујући га као једну од најапартнијих и најтрагичнијих личности целокупне наше књижевности. Југовићев комад је саткан од Дисових сновиђења, од песникових унутрашњих дискусија са својим савременицима, понајпре критичарима његове песничке уметности, саткана је и од поезије чија лепота и дубина управо и произилазе из огромног уметничког неспоразума са светом. Но, у овим драмским сценама кроз које, заједно са „Италијом“, плови Дис, занавек заробљен међу јавом и међ’ сном, заглављен у просторима између живота на који није пристајао и смрти којој је хрлио, Бобан Скерлић, редитељ представе Београдског драмског позоришта, одвећ се повео за етеричним и поетским, исказао је превелико поверење у танане нити поезије, али и харизматичност Сергеја Трифуновића који је тумачио лик знаменитог песника.

Да младост у позоришном стваралаштву не мора да представља отежавајућу околност посведочио је *КЕПЛЕР 452-Б*. Представу је по тексту Тијане Грумић у врањском Позоришту „Бора Станковић“ режирао Југ Ђорђевић. *КЕПЛЕР* је пример одличног драмског текста режираног и одиграног с много такта и пажње, то је нежна и суптилно писана прича о одрастању и сазревању главне јунакиње, те позоришни пројекат који нас, макар на час, измешта из вртлога узбуркане и овде вазда драматичне повести да би нас подсетио на истину да, упркос тој и таквој историји, ми ипак живимо окружени и блиским људима којима нешто важно дугујемо. Понекад је то љубав, каткад њихова пажња и брига, а некада им једноставно дугујемо властите животе. Тијана Грумић на зрео начин исписује ову драму вешто повезујући животе ових нама блиских особа са смртима славних и полуславних личности из света шоубизниса, али и, артур-кларковски, са макрокосмосом и животом удаљених планета и звезда. Редитељ, нимало старији од списатељице, препознао је суптилност оваквог драмског рукописа и, промишљено,

с много такта, направио топлу и нежну преставу, притом одмерено разигравајући глумце. Не заборавимо још једну веома значајну чињеницу: већ другу годину заредом Врањанци са својим представама, иако немају позоришну зграду, а ни нормалне услове за рад, походе и Стеријино позорје и Фестивал „Јоаким Вујић“. Лане су на обе ове манифестације извели *Ружу, увелу* Јелене Мијовић у режији Милана Нешковића, а ове године *КЕПЛЕР 452-Б*. Чуда се, дакле, и код нас ипак догађају. Или се, пак, у случају врањског Позоришта „Бора Станковић“ не ради о чуду.

Нушићева *Ожалошћена њородица* је у Новом Саду очекивана с нескривено великим интересовањем – и зато што је ово било једино инострано гостовање у такмичарском програму 63. Стеријиног позорја, но и стога што је, након бањалучке *Швајцарске*, ово била друга представа Милана Нешковића на овогodiшњем Позорју. А Нешковић је и један од тренутно најзанимљивијих домаћих редитеља. Подсетимо се, током неколико претходних сезона он је с разлогом, због изразито смелих, духовитих и наглашено маштовитих редитељских решења, доспео у први план овдашњег театарског живота, и то подједнако представама изведеним на Позорју, као што је то, рецимо, био сомборски *Маестро* Миливоја Млађеновића, но и због оних које се, упркос очекивањима, нису нашле у фестивалској селекцији, попут *Беле кафе* по тексту Александра Поповића и извођењу београдског Народног позоришта.

Тешко је одгонетнути због чега се сада није догодио очекивани спој на релацији Бранислав Нушић – Милан Нешковић – руски театар, но чињеница је да ова *Ожалошћена њородица* није испунила очекивања стеријанске публике, пре свега због утиска да редитељева разиграна машта није адекватно кореспондирала са популарном Нушићевом комедијом. Наиме, на многа питања која су произашла из поступака које је Нешковић применио приликом сарадње са најстаријим руским професионалним позорјем нисмо добили задовољавајући одговор. Ипак, можемо бити задовољни што нам је селектор Бошко Милин омогућио да стекнемо макар делимичну информацију о томе на које начине драмско дело нашег комедиографа одјекује на иностраним позорницама, али и да се упознамо са прекограничним ангажманом овдашњих редитеља.

Представа *Сведобро* Народног позоришта Ужице је инсценирација драме Стевана Вранеша у редитељској поставци Немање

Ранковића. Најјачи адут Ужичана је у овом случају био ваљани спој текста који је апартан у контексту актуелне драмске продукције и одмереног редитељског поступка прилагођеног ужичким глумцима. Наиме, специфичност Вранешеве драме је у томе што о траумама бруталности из деведесетих година прошлог века сведочи не приказујући на сцени било какве бруталности, док је Ранковићев редитељски проседе фино следио пишчеву деликатност, док су глумци исказали пуну меру разумевања за несавршености *dramatis* персона.

*

За програм „Кругови“ Бошко Милин је селектовао представе *Људи од воска* Мата Матишића, у режији Јануша Кице, Хрватског народног казалишта из Загреба, *Чрна мајин земља* Кристијана Новака, режија Дора Руждјак Подолски, Загребачког казалишта младих, те *Зиг, језеро* Душана Јовановића у режији Милоша Лолића и продукцији Дrame Словенског народног гледалишча из Љубљане. Све три представе су у потпуности задовољиле очекивање селектора и гледалаца Фестивала, својим присуством обезбеђујући неопходну информацију о релевантним дешавањима у нашем позоришном комшилку.

Овогодишње Стеријино позорје је, благодарећи избору селектора Бошка Милина, демонстрирало лица, али и наличја новоустановљене, а заправо старе концепције. О њој, њеним могућим донетима и карактеру ће свакако још бити речи у годинама које следе. Стеријино позорје, по свој прилици, и даље тражи свој аутентични идентитет.